Arday Lajos
Egedy Gergely tankönyvéről – történész szemmel

(Egedy Gergely: Bevezetés a nemzetközi kapcsolatok elméletébe)

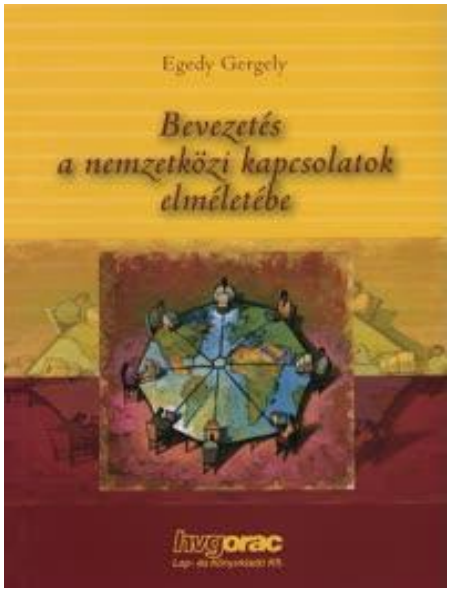

Nem vagyok a nemzetközi kapcsolatok, még kevésbé azok elméletének szakértője, így Egedy könyvét csak mint történész és a nemzeti-kisebbségi kérdés kutatója-oktatója olvastam és véleményezem. Az első és legfontosabb megállapításom: lenyűgöző az a forrás- és ismeretanyag, amelynek birtokában a szerző megírta – szerényen tankönyvnek nevezve – enciklopédikus munkáját. Ismereteim szerint ez a kis kötet egyedülálló és alapvető összefoglalása mindannak, amit a tágan értelmezett nemzetközi kapcsolatokról tudni lehet és kell – éppen ezért ideális tankönyv és kézikönyv, amit a szakember és az érdeklődő laikus is haszonnal forgathat.

Egyetérthetünk azzal az – általánosan elfogadott – megállapítással, hogy évszázadokon át Európa volt a nemzetközi élet centruma, sőt 1939-ig Nyugat-Európa irányította a világpolitikát; a francia forradalom hatására a dinasztikus elvet a nemzeti elv kezdte felváltani; a gyarmatok váltak a nagyhatalmi rang mércéjévé; a történelem első „totális" (és anyag-) háborúja az első világháború volt, s az azt lezáró versailles-i békerendszer „beprogramozta" a német (és magyar, bolgár) revans-törekvéseket, jóvátehetetlenül destabilizálta a helyzetet Közép-Európában azzal, hogy életképtelen, és jelentős kisebbségekkel (német, ukrán, magyar) terhelt kis államok rendszerét hozta létre. Európa hanyatlása, a „Nyugat alkonya" már a „hosszú 19. század" végén megkezdődött, de ez a folyamat és eredmény csak 1945 után, a bipoláris rendszer kialakulásával vált nyilvánvalóvá; majd e rendszer vége, a „szocialista világrendszer", a Szovjetunió felbomlása tette egyetlen szuperhatalommá az Egyesült Államokat.

A nemzetközi viszonyok/kapcsolatok jellegéről folytatott módszertani viták ismertetéséből kiderül, hogy az idealista, behaviorista, liberalista magyarázatokkal szemben a (neo)realisták világképe áll legközelebb a valósághoz: a nemzetközi kapcsolatok főszereplői az államok, amelyeket a nemzeti érdek, a hatalom és az erőegyensúly megteremtése vezérel.

Wallerstein világrendszer elmélete már korrekcióra szorul: Kína, India, Brazília, Oroszország (fél)perifériából egyre erősebb (regionális) centrum-szerepre tör.

A nemzetközi kapcsolatok szintjeinek bemutatásánál az állam és az egyén közé kerül a bürokrácia – véleményem szerint a szupranacionális bürokrácia, legyen az politikai (NATO, EU) vagy gazdasági („multik") inkább a nemzetközi és az állami szint közé helyezhető (48–49. o.). A katonai képesség tárgyalásánál megjegyzendő, hogy a Szovjetunió bukásának fő oka az volt, hogy a világgazdasági fejlődésből, globalizációból kiszakított gazdasága nem volt képes fenntartani a túlméretezett katonai-politikai-ideológiai „világrendszert". (62. o.)

A nép–nemzet–állam–nemzetállam–nacionalizmus témakörében több elmélet és alapvető munka született, melyekre hivat-

kozik is Egedy. Kiegészítésül annyit, hogy perennialista-etnicista elmélet kidolgozói (Anthony D. Smith, J. A. Armstrong, Hugh Seton-Watson) a nyelvi-kulturális-vallási közösséget, a közös emlékezetet-hagyományt tekintik kialakító és megtartó erőnek, ezért beszélnek régi, hosszú és dicső múlttal rendelkező nemzetekről, a zsidóktól és görögöktől az angolokon és németeken át a lengyelekig és magyarokig. A modernisták (E. Gellner, B. Anderson, E. J. Hobsbawm) viszont a kapitalizmus és a polgárság megjelenéséhez kötik a (modern) nemzetek kialakulását. Tény, hogy Nyugat-Európában az erős központi államhatalom teremtette meg a francia, angol, holland (állam)polgári nemzetet (civic nation), míg Közép- és Kelet-Európában a nemzetté váló népek (ethnic nation) törekednek saját (nemzet)állam létrehozására. Az angol nyelvet és szakirodalmat kiválóan ismerő szerző nem utal arra, hogy a „nation" egyaránt jelenthet nemzetet és államot, és ez lehetőséget ad a nép és a nemzet elhatárolásának; ezt elfogadva ugyanis a kurdok csupán nép, amely nem hozhatta létre saját államát (64. o.). Az állam és a nemzet(tudat) szoros kapcsolatára utal, hogy a Brit Birodalom eltűnésével gyengül a „britishness" és erősödik az angol, skót, velszi nemzettudat. A nacionalizmus – Gellner szerint – összefügg az ipari társadalom létrejöttével; lehet az állam „terméke", de birodalmakból, szövetségi államokból kiválva, saját nemzetállam megteremtésére törekedhet, így valóban beszélhetünk államegyesítő és szeparatista nacionalizmusokról. „A nemzetállam a nemzet ideiglenes hatalmi szervezete" (Schöpflin), amelyet alulról a regionalizmus, felülről az integrációs szervezetek (NATO, EU) és a globalizmus gyengít és bont. A nemzeti érdek és akarat ellentmondó is lehet: a svédeknél egyszerre volt jelen az elveszett területek (Finnország) visszafoglalásának és a semlegesség fenntartásának, a jóléti állam megteremtésének igénye; 1938–1941-ben a magyarok egyszerre és egyöntetűen kívánták az elveszett területek visszaszerzését és a háborúból való kimaradást; 1945-ben Angliában a birodalom fenntartásának és a jóléti állam megteremtésének konfliktusából az utóbbi került ki győztesen, mert ez volt a többség érdeke és akarata. Az agresszív nacionalizmus jellegzetes megnyilvánulása a göringi „vaj helyett ágyú". (68–72. o.)

A „forradalom bástyája" volt akarva-akaratlanul Franciaország 1789 után, valamint a Szovjetunió, különösen, amíg Lenin és Trockij befolyása érvényesült. A „nyilvános diplomáciát", és a népek önrendelkezési jogát is Lenin hirdette meg – Wilson előtt – nyilvánosságra hozva a titkos 1907-es orosz–angol, valamint a londoni (1915) és a bukaresti (1916) szerződéseket. Bizonyítékok vannak arra, hogy 1941-ben a csendes-óceáni amerikai katonai parancsnokok számoltak egy japán támadással, de Roosevelt elnök leállíttatta a felderítést, hogy a japán agresszió okán háborúba vigye az izolacionista Amerikát. (91. o.) Az autoriter rezsimek valóban agresszívebbek és könnyebben robbantanak ki háborút (Németország 1914, 1939; Szovjetunió 1950, Korea), de az is igaz, hogy a „splendid isolation"-nel szakító Nagy Britannia a megbomlott egyensúly helyreállításáért lépett be – a várakozásokkal ellentétben – az első világháborúba. (118–119. o.) A nemzetállamok – német mintára – az általános hadkötelezettség bevezetésével tették „tömegek mozgalmává" a háborút. (124. o.) Az „ideológia tartalom" már a keresztes- és a vallásháborúkban, az angol és a németalföldi forradalmakban megjelent. (137. o.) A világ első propaganda minisztériumát Londonban szervezték meg H. Wickham Steed, R.W. Seton-Watson és a New Europe-kör irányításával 1917-ben. (141.o.) Nem a Szovjetunió szétesése, hanem Pakisztán instabilitása és Irán nukleáris politikája jelenti a legnagyobb veszélyét annak, hogy terroristák tömegpusztító fegyverekhez jutnak. (147. o.). A világméretű terrorizmus elleni harc két legnagyobb nehézsége, hogy a hagyományos tömeghadseregek és azok fegyverzete, a harckocsik, tüzérség – a nyílt hadszíntereket, mint Afganisztán,

leszámítva – hatástalanok, valamint a vallási fanatizmus-táplálta öngyilkos merénylők. A vallási és nemzeti indíttatás összefonódva egymást erősítheti, mint az IRA és szakadár csoportjai, a palesztinok, csecsenek és ujgurok esetében.

A nemzetközi jogi fejezetben részletesebben kellett volna szólni a nürnbergi, és a boszniai, ruandai népirtásokat vizsgálóbüntető hágai ügyészség-bíróság működéséről, s teljesen hiányzik az EU luxemburgi bíróságának említése, amelyhez természetes és jogi személyek egyaránt fordulhatnak jogorvoslatért. (159–161. o.) Franciaország a legjobb példa arra, hogy „…a tagállamok a szervezetet (az EU-t) eszközként használják fel saját céljaik érdekében". (169. o.)

Teljesen egyetérthetünk azzal a megállapítással, hogy az 1929–1932-es világgazdasági válságnak egymásból következő, kettős katasztrofális hatása volt: elősegítette Hitler hatalomra kerülését, s megerősítette a másik sátáni hatalmat, a sztálini diktatúrát, sőt külső támogatókat is szerzett neki a nyugati értelmiségiek körében (oxfordi csoport, az amerikai kormányzatba beépültek), s mindez elkerülhetetlenül vezetett a második világháborúhoz (175. o.).

A harmadik, sőt negyedik világ (Afrika) leszakadásának az említetteknél több oka van: az általános korrupció, minekfolytán a fejlesztési segélyek-kölcsönök jelentős része magánzsebekbe, svájci bankszámlákra kerül, s a „felszabadító mozgalmak" tönkretették a fehérek által megszervezett, sokat termelő farmergazdaságokat (Mugabe, Zimbabwe). Többen genetikai és/vagy vallási különbségekkel magyarázzák Fekete-Afrika kudarcát és Délkelet-Ázsia sikerét. Ami az élelmiszertermelést illeti, egyre nagyobb területeket vonnak be bioüzemanyag előállításba, csökkentve ezzel az emberi-állati táplálék termelést.

A magam részéről teljesen egyetértek Huntington nagyívű koncepciójával a civilizációk szerepét illetően, beleérte az ortodox-pravoszláv különállást, de ne feledjük Huntington a lehetséges fejlemények egyikének tekintette a nyugati és a keleti keresztény kultúrkör összefogását, Oroszország csatlakozását a NATO-hoz!

A vallásokról annyit, hogy míg Nyugat- és Közép-Európában a kereszténység elerőtlenedve képtelen ellenállni az iszlám térhódításának (tízezrek térnek át Angliában és Franciaországban), addig az amerikai kontinensen megerősödnek és terjednek a neoprotestáns, karizmatikus mozgalmak – Brazíliában ma már több pünkösdista gyakorló keresztény van, mint katolikus.

Végül két apróság: Olaszország egyesülésének dátuma 1871 (és nem 1861) (13. o.); az Egyesült Államoknak és Oroszországnak van közös határa – igaz tengeri – Alaszkánál (56. o.).

(Egedy Gergely: Bevezetés a nemzetközi kapcsolatok elméletébe. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2007, 240 o. ISBN: 9637490774)